

Jakub Kabza

JCJK Kancelaria Prawna, Kraków, Polska ■ JCJK Law Firm, Cracow, Poland

Ani Sokołowska

JCJK Kancelaria Prawna, Kraków, Polska ■ JCJK Law Firm, Cracow, Poland

O regulowaniu AI z perspektywy law and economics w kontekście Rozporządzenia AI

On regulating AI from legal and economic perspectives in the context of the AI act

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest analiza problematyki regulacji sztucznej inteligencji (AI) z perspektywy metody badawczej, jaką jest ekonomiczna analiza prawa (*law and economics*) w kontekście Rozporządzenia AI Unii Europejskiej. Cele opracowania to w szczególności przedstawienie wybranych metod regulowania AI oraz udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy myślenie ekonomiczne, a w szczególności przedstawione w artykule koncepcje regulacyjne, jest odzwierciedlone w Akcie AI. Artykuł zawiera także ocenę rozwiązań regulacyjnych zastosowanych w Akcie AI z perspektywy *law and economics*. Główną konkluzją artykułu jest potwierdzenie potrzeby objęcia AI regulacją prawną oraz zbudowania systemu łączącego elementy różnych metod regulacji aplikowanych do danego obszaru, w którym AI jest wykorzystywane, w zależności od poziomu ryzyka przez nie generowanego. Przyjęcie takiej metody pozwala na uzyskanie pozytywnego bilansu korzyści i kosztów związanych ze zjawiskiem, jakim jest sztuczna inteligencja. Artykuł zasadniczo pozytywnie ocenia podejście do regulowania AI przyjęte w Rozporządzeniu AI Unii Europejskiej. Jednakże wskazuje również na potrzebę uzupełnienia systemu regulacji o odpowiednie przepisy prawa cywilnego.

Abstract: The subject of the article is the analysis of the issue of artificial intelligence (AI) regulation from the perspective of the economic analysis of law research method (*law and economics*) in the context of EU AI regulations. The aim of the study in particular is to present selected methods of regulating AI and to answer the question of whether economic thinking, and in particular the regulatory concepts presented in the article, are reflected in the AI act. The article also contains an assessment of the regulatory solutions used in the AI act from the perspective of law and economics. The main conclusion is to confirm the need to cover AI with legal regulation and to build a system that combines elements of various regulatory methods applied to a given area in which AI is used, depending on the level of risk generated. The adoption of such a method allows for a positive balance of benefits and costs related to the phenomenon of artificial intelligence. The article in general positively evaluates the approach to regulating AI adopted in the EU AI regulations. However, the article also indicates the need to supplement the regulatory system with appropriate civil law provisions.

Słowa kluczowe: AI; ekonomiczna analiza prawa; *law and economics*; regulowanie AI; rozporządzenie AI; sztuczna inteligencja

Keywords: AI; AI Act; AI regulation; artificial intelligence; economic analysis of law; law and economics

Otrzymano: 10 stycznia 2025

Received: 10 January 2025

Zaakceptowano: 28 lutego 2025

Accepted: 28 February 2025

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Kabza, J., Sokołowska, A. (2025). O regulowaniu AI z perspektywy *law and economics* w kontekście Rozporządzenia AI. *Przedsiębiorczość – Edukacja* [Entrepreneurship – Education], 21(1), 295–310. <https://doi.org/10.24917/20833296.211.20>

Wstęp

Ostatnie lata przyniosły gwałtowny rozwój sztucznej inteligencji (AI), która jest coraz szerzej wykorzystywana w bardzo wielu dziedzinach życia, w tym o znaczeniu krytycznym jak medycyna, kształcenie i szkolenia, zatrudnienie, egzekwowanie prawa, w tym wykrywanie przestępstw, sądownictwo czy ochrona granic. Nie było zatem niczym niecodziennym, że wzrost znaczenia AI dał asumpt do dyskusji prowadzonej na całym świecie na temat zasadności objęcia tego zjawiska regulacją prawną. Dyskusje takie, zapoczątkowane w Unii Europejskiej w 2017 r. (Wniosek Komisji Europejskiej, 2021), oraz przeprowadzony w ich następstwie proces legislacyjny zakończyły się opublikowaniem 12 lipca 2024 r. w Dzienniku Urzędowym Komisji Europejskiej *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie ustanowienia zharmonizowanych przepisów dotyczących sztucznej inteligencji oraz zmiany rozporządzeń (WE) nr 300/2008, (UE) nr 167/2013, (UE) nr 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 i (UE) 2019/2144 oraz dyrektyw 2014/90/UE, (UE) 2016/797 i (UE) 2020/1828 (akt w sprawie sztucznej inteligencji)*. Akt ten (Akt AI, Rozporządzenie AI) ma charakter przełomowy, ponieważ określa kompleksowe ramy regulacyjne dla rozwoju, wdrażania i użytkowania sztucznej inteligencji na terenie Unii Europejskiej (art. 1, Akt AI).

Przedmiotem artykułu jest analiza problematyki regulowania AI z perspektywy założeń metody badawczej, jaką jest *law and economics*. Jego celem będą przede wszystkim przedstawienie wybranych metod regulowania AI oraz udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy myślenie ekonomiczne, a w szczególności opisane w artykule koncepcje regulacyjne, są odzwierciedlone w Akcie AI. Artykuł będzie zawierał także ocenę rozwiązań regulacyjnych zastosowanych w Akcie AI przeprowadzoną z perspektywy *law and economics*.

Wprowadzenie do *law and economics*

Law and economics (ekonomiczna analiza prawa, ekonomiczna teoria prawa) jest ruchem badawczym z pogranicza prawa i ekonomii, zapoczątkowanym w Stanach Zjednoczonych w drugiej połowie XX w. przez R. Posnera, prawnika i profesora Uniwersytetu Chicagowskiego (Stelmach, Soniewicka, 2007). Przedstawiciele ekonomicznej analizy prawa starają się odpowiedzieć na pytania o genezę prawa, jego cele, a przede wszystkim o ekonomiczne

skutki różnych rozwiązań prawnych (Kabza, 2014). Dzięki bogactwu nurtów oraz koncepcji badania prawa *law and economics* dostarcza wielu użytecznych narzędzi pozwalających na ewaluację różnych rozwiązań prawnych. Przedstawiciele *law and economics* wykorzystują przede wszystkim instrumenty analizy ekonomicznej wywodzące się głównie z teorii mikroekonomii, w tym teorii racjonalnego wyboru (Kabza, 2014). Uniwersalność instrumentarium filozofii *law and economics* pozwala na jej zastosowanie w wielu obszarach prawa, jak np. prawo cywilne (prawo umów, prawo rzeczowe, prawo deliktowe, prawo rodzinne), prawo karne, postępowania sądowe, prawo administracyjne czy prawo konstytucyjne (Cooter, Ulen, 2011; Stelmach, Brożek, Załuski, 2007).

Z punktu widzenia założeń niniejszego artykułu szczególnie interesujący jest nurt związany z teoriami regulacyjnymi (Kabza, 2014). Teorie regulacji w ramach *law and economics* badają problematykę oddziaływania państwa na aktorów rynkowych za pomocą instytucji prawnych dla uzyskania określonych celów społeczno-ekonomicznych (Kabza, 2014). Regulacjami są wszelkie prawne ograniczenia nakładane na aktorów (zachowania tych aktorów) działających na rynku (Kabza, 2014; Mackaay, 2000; 2025, 9 stycznia). Przykładem regulacji są przepisy dotyczące ochrony środowiska, przepisy dotyczące ochrony konsumentów, przepisy przeciwdziałające koncentracji, przepisy podatkowe, przepisy odnoszące się do prowadzenia działalności (np. w sektorach: finansowym, telekomunikacyjnym, lotniczym, energetycznym). Co warto podkreślić, regulacjami są nie tylko przepisy o charakterze publicznoprawnym, lecz także te o charakterze prywatnoprawnym jak np. reguły odpowiedzialności kontraktowej i odpowiedzialności deliktowej (Kabza, 2014).

Teorie regulacji niosą za sobą co najmniej dwie korzyści, gdyż pozwalają na udzielenie odpowiedzi na pytania: 1) czy regulować oraz 2) jak regulować. Pierwsze pytanie – czy regulować? – odwołuje się do pożądanego celu regulacji, tj. pogodzenia interesów indywidualnych i zbiorowych. Uzyskanie maksymalnej zgodności tych interesów ma z założenia zwiększyć dobrobyt całego społeczeństwa rozumiany jako użyteczność (bogactwo) wszystkich członków społeczeństwa (Kabza, 2023). Warto podkreślić, że pojęcie dobrobytu społecznego może być odnoszone nie tylko do sfery rynkowej, tradycyjnie zastrzeżonej dla ekonomii, lecz także do sfery nierynkowej. Analizę ekonomiczną na zachowania i dobra nierynkowe rozciągnął jako pierwszy G. Becker, który w książce *The Economic Approach to Human Behavior* rozwinął koncepcję tytułowego *economic approach* – podejścia ekonomicznego (Kabza, 2021). Założeniem podejścia ekonomicznego jest m.in. maksymalizowanie użyteczności (lub funkcji użyteczności) różnych podmiotów, takich jak gospodarstwa domowe (konsumenci), przedsiębiorstwa czy państwa (Becker, 1978). Jak pisał Becker, podejścia ekonomicznego nie należy ograniczać tylko do materialnych dóbr i potrzeb ani nawet do sektora rynkowego. Pojęcie to jest tak pojemne, że znajduje zastosowanie do wszystkich zachowań ludzkich, zarówno tych dotyczących cen jawnych, jak i ukrytych, do decyzji powtarzalnych, jak i sporadycznych, mniejszych i większych, do ludzi biednych i bogatych, kobiet i mężczyzn itd. (Becker, 1978). W kategoriach dobrobytu społecznego możemy zatem wyrazić korzyści lub koszty, jakie wiążą się z ochroną różnych wartości, zarówno ekonomicznych, jak i społecznych, co czyni ekonomiczną analizę prawa teorią (przynajmniej z założenia) uniwersalną (Kabza, 2023).

Istotnym elementem prezentowanego podejścia są również kryteria efektywności, które dostarczają wzorców normatywnych do oceny projektowanych rozwiązań prawnych. Ich stosowanie polega zawsze na porównywaniu co najmniej dwóch stanów społecznych funkcjonujących na gruncie konkretnego ustawodawstwa (lub jego braku), z czego jeden z nich zwykle jest stanem obecnym, a drugi – przyszłym. Kryteria te pozwalają stwierdzić, czy projektowana przez ustawodawcę zmiana będzie pociągała za sobą korzystne konsekwencje dla społeczeństwa i doprowadzi do maksymalizacji dobrobytu społecznego (Kabza, 2023). Najpopularniejszymi kryteriami efektywności stosowanymi w ramach *law and economics* są kryterium Pareto, kryterium Kaldora–Hicksa oraz kryterium maksymalizacji bogactwa społecznego R. Posnera (Stelmach, Brożek, Załuski, 2007; Kabza, 2014).

Nieco upraszczając – kryterium Pareto wskazuje, że decyzja ustawodawcy jest pożądana, jeżeli doprowadzi do poprawy sytuacji co najmniej jednego członka społeczeństwa bez pogarszania sytuacji któregokolwiek innego członka społeczeństwa. Kryterium Kaldora–Hicksa mówi, że dana zmiana jest preferowana, jeżeli osoby, które są jej beneficjentami, zyskają na zmianie więcej, niż wynosi strata tracących na zmianie. Kryterium R. Posnera zasadniczo odpowiada kryterium Kaldora–Hicksa, ale Posner nie mierzy użyteczności członków społeczeństwa zyskujących lub tracących na zmianie, lecz ich bogactwo społeczne, które stanowi wyrażoną pieniądzem wartość wszystkiego, co istnieje w społeczeństwie. Stanowi ono kwotę, jaką dana osoba jest gotowa zapłacić za dobro (rozumiane bardzo szeroko), lub jeżeli dana osoba wejdzie w posiadanie dobra – kwotę, jaką będzie ona w stanie zaakceptować w zamian za rezygnację z tego dobra (Kabza, 2023).

Drugie pytanie, na które pozwalają odpowiedzieć teorie regulacyjne wywodzące się z *law and economics*, brzmi: jak regulować? Nawiązuje ono do procesów decyzyjnych realizowanych przez adresatów prawa. Logikę ludzkich decyzji opisuje teoria racjonalnego wyboru wykorzystywana w ramach *law and economics*. Zakłada ona, że ludzie są racjonalni i na podstawie swojej wiedzy wybierają z wielu możliwości, kierując się maksymalizacją swojego interesu. Na atrakcyjność danej możliwości wpływa wiele czynników, które przesądzają o bilansie korzyści i kosztów wynikających z danego wyboru. Zgodnie z poglądami przedstawicieli *law and economics* jednym z takich czynników determinujących atrakcyjność działań, niczym cena na rynku, może być prawo. Zdaniem Posnera *common law* to system reguł „służących nakłanianiu ludzi do zachowywania się w sposób efektywny, nie tylko na tradycyjnym rynku, ale również w szerokiej gamie interakcji społecznych” (Kabza, 2023). Uwagę tę można rzecz jasna odnosić do innych systemów prawnych niż *common law*, w tym do systemu *civil law*.

Wiedza dostarczana przez teorię racjonalnego wyboru nie tylko pozwala na projektowanie pożądanых zachowań społecznych, wspierających określone cele, lecz także pomaga w doborze optymalnej metody regulacji, opierającej się czasami na mechanizmach prawa prywatnego, a czasami – prawa publicznego (Kabza, 2023). Na przykład wprowadzenie ulg podatkowych może zachęcić przedsiębiorców do podjęcia działalności w danej dziedzinie. Z kolei objęcie danego rodzaju działalności obowiązkiem uzyskania koncesji może spowodować efekt odwrotny i zniechęcić część firm do podejmowania takiej działalności. Przy wykorzystaniu odpowiednich zasad odpowiedzialności cywilnoprawnej (np. zasady ryzyka) i sankcji prywatnoprawnych możliwe jest także przyznanie ochrony prawnej wybranej grupie społecznej (np. konsumentów). O wyborze konkretnego rozwiązania prawnego będą decydowały skuteczność instrumentu prawnego oraz bilans kosztów i korzyści związanych z jego zastosowaniem.

Myślenie ekonomiczne w Akcie AI

Zanim przejdziemy do szczegółowych kwestii związanych z metodami regulacyjnymi, warto podkreślić, że myślenie ekonomiczne o regulacjach właściwe dla *law and economics* jest głęboko zakorzenione w Akcie AI. Wiele przepisów nawiązuje do problemu ważenia różnych wartości i zwraca uwagę na konieczność znalezienia optymalnego balansu między nimi. Dobrym przykładem w tym względzie jest art. 1 ust. 1, który stanowi, że: „Celem niniejszego rozporządzenia jest poprawa funkcjonowania rynku wewnętrznego i promowanie upowszechniania zorientowanej na człowieka i godnej zaufania sztucznej inteligencji (AI), przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiego poziomu ochrony zdrowia, bezpieczeństwa, praw podstawowych zapisanych w Karcie, w tym demokracji, praworządności i ochrony środowiska, przed szkodliwymi skutkami systemów AI w Unii oraz wspieraniu innowacji” (art. 1, Akt AI). W przywołanym przepisie wyraźnie uwidocznił się konflikt wartości. Na jednej szali leżą wartości ekonomiczne, takie jak poprawa funkcjonowania rynku wewnętrznego oraz wspieranie innowacji, a na drugiej – ochrona zdrowia, bezpieczeństwa oraz praw podstawowych, potencjalnie narażonych przez działanie systemów AI.

Wiele odniesień do wskazanego konfliktu oraz opis sposobów jego rozwiązywania zawarte są też w innych przepisach Rozporządzenia AI, a w szczególności jego preambuły. Punkt 1 preambuły Aktu AI stanowi przykładowo: „(1) Celem niniejszego rozporządzenia jest poprawa funkcjonowania rynku wewnętrznego przez ustanowienie jednolitych ram prawnych, w szczególności w zakresie rozwoju, wprowadzania do obrotu, oddawania do użytku i wykorzystywania systemów sztucznej inteligencji (zwanymi dalej »systemami AI«) w Unii, zgodnie z wartościami Unii, w celu promowania upowszechniania zorientowanej na człowieka i godnej zaufania sztucznej inteligencji (AI) przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiego poziomu ochrony zdrowia, bezpieczeństwa, praw podstawowych zapisanych w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej »Kartą«), w tym demokracji, praworządności i ochrony środowiska, ochrony przed szkodliwymi skutkami systemów AI w Unii, a także wspierania innowacji [...]” (pkt 1 preambuły, Akt AI). Ustawodawca unijny rozwija tutaj zagadnienia poruszone w art. 1. W podobnym tonie wybrzmiewa pkt 2 preambuły: „(2) Niniejsze rozporządzenie należy stosować zgodnie z wartościami Unii zapisanymi w Karcie, ułatwiając ochronę osób fizycznych, przedsiębiorstw, demokracji, praworządności oraz ochronę środowiska, a jednocześnie pobudzając innowacje i zatrudnienie oraz czyniąc Unię liderem w upowszechnianiu godnej zaufania AI”. (pkt 2 preambuły, Akt AI).

Kolejne punkty preambuły omawiają szczegółowo zagadnienie korzyści i zagrożeń związanych z systemami AI. Przykładowo w pkt 4 wskazano: „(4) AI to szybko rozwijająca się grupa technologii, która przyczynia się do wielu różnych korzyści ekonomicznych, środowiskowych i społecznych we wszystkich gałęziach przemysłu i obszarach działalności społecznej. Ponieważ wykorzystywanie AI umożliwia lepsze prognozowanie, optymalizację operacji i przydzielania zasobów oraz personalizację rozwiązań cyfrowych dostępnych dla osób fizycznych i organizacji, może ono zapewnić przedsiębiorstwom kluczową przewagę konkurencyjną i wzmacniać korzyści społeczne i środowiskowe, na przykład w zakresie opieki zdrowotnej, rolnictwa, bezpieczeństwa żywności, kształcenia i szkolenia, mediów, sportu, kultury, zarządzania infrastrukturą, energetyki, transportu i logistyki, usług publicznych, bezpieczeństwa, wymiaru sprawiedliwości, zasobooszczędności i efektywności energetycznej, monitorowania środowiska, ochrony i odtwarzania różnorodności biologicznej

i ekosystemów oraz łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej” (pkt 4 preambuły, Akt AI).

Punkt piąty preambuły zwraca uwagę na zagrożenia: „(5) Jednocześnie AI może stwarzać zagrożenia i wyrządzać szkody dla interesu publicznego i praw podstawowych chronionych przepisami prawa Unii, w zależności od okoliczności jej konkretnego zastosowania, wykorzystania oraz od poziomu rozwoju technologicznego. Szkody te mogą być materialne lub niematerialne, w tym fizyczne, psychiczne, społeczne lub ekonomiczne” (pkt 5 preambuły, Akt AI).

Cele ustawodawcy unijnego w omawianym zakresie, polegające na znalezieniu balansu między wartościami, opisane są w punktach 6 i 8 preambuły: „(6) Biorąc pod uwagę istotny wpływ, jaki AI może mieć na społeczeństwo, oraz potrzebę budowania zaufania, AI i jej ramy regulacyjne należy rozwijać zgodnie z wartościami Unii zapisanymi w art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), podstawowymi prawami i wolnościami zapisanymi w traktatach oraz, zgodnie z art. 6 TUE – w Karcie. Warunkiem wstępnym jest to, by AI była technologią zorientowaną na człowieka. Powinna ona służyć jako narzędzie dla ludzi, którego ostatecznym celem jest zwiększenie dobrostanu człowieka” (pkt 6 preambuły, Akt AI).

„(8) Unijne ramy prawne określające zharmonizowane przepisy dotyczące AI są zatem niezbędne, by wspierać rozwój, wykorzystywanie i upowszechnianie AI na rynku wewnętrznym, przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiego poziomu ochrony interesów publicznych, takich jak zdrowie i bezpieczeństwo oraz ochrona praw podstawowych, w tym demokracji, praworządności i ochrony środowiska, uznanych i chronionych przez prawo Unii. Aby osiągnąć ten cel, należy ustanowić przepisy regulujące wprowadzanie do obrotu, oddawanie do użytku i wykorzystywanie niektórych systemów AI, zapewniając w ten sposób sprawne funkcjonowanie rynku wewnętrznego i obejmując te systemy zasadą swobodnego przepływu towarów i usług. [...]” (pkt 8 preambuły, Akt AI).

Warto zwrócić uwagę, że cele o charakterze czysto ekonomicznym są zestawiane na równi z celami nieekonomicznymi, polegającymi na ochronie wartości potencjalnie zagrożonych przez systemy AI. Co istotne, tym drugim wartościom daje się prymat przed tymi pierwszymi. Cel finalny Rozporządzenia AI opisuje się w kategoriach zwiększenia „dobrostanu człowieka”, co w pełni wpisuje się w filozofię *law and economics*.

Modele regulacyjne – analiza kosztów i korzyści

Przechodząc do zagadnienia modeli regulacyjnych, należy na wstępie zwrócić uwagę, że narzędzia ekonomiczne mogą być stosowane na gruncie prawa co najmniej na dwa sposoby. Pierwszy sposób to podejście z matematyzowane, w ramach którego wykorzystuje się narzędzia matematyczne, takie jak funkcja użyteczności (indywidualnej lub społecznej) i dane liczbowe. Takie podejście pozwala na uzyskanie wyników o dużym poziomie precyzji, ale ma ono wąski zakres zastosowania. Rzadko kiedy daje się bowiem przypisać szczegółowe wagi do różnych stanów społecznych, a następnie wyliczyć rachunek społecznych kosztów i korzyści płynących z danego rozwiązania. Nawet jeżeli taka sytuacja zachodzi, to może ona dotyczyć sfery rynkowej i pomijać korzyści lub koszty, których nie da się prosto wyrazić w pieniądzu. Jeżeli jednak dany przypadek na to pozwala, to taki sposób stosowania narzędzi ekonomicznych powinien mieć priorytet (Kabza, 2023).

Drugie podejście bazuje na ogólnych modelach i idących za nimi ogólnych szacunkach użyteczności. W ramach tego podejścia instrumenty ekonomiczne są wykorzystywane

bardziej do budowania argumentów ekonomicznych za jednym lub drugim rozwiązaniem prawnym. Omawiana metoda daje, rzecz jasna, mniej precyzyjne wyniki niż podejście matematyczne, ale ma szerszy zakres zastosowania (Kabza, 2023). Mniej precyzyjne wyniki oczywiście nie przekreślają tego podejścia, a jego użyteczność nie powinna być kwestionowana. Można to zilustrować przykładem. W celu zminimalizowania ryzyka wypadków lotniczych i szkód nimi spowodowanych ustawodawca mógłby rozważyć wprowadzenie regulacji zakazującej transportu lotniczego lub istotnie go ograniczającej. Nie jest potrzebne prowadzenie dokładnych analiz oraz precyzyjnych wyliczeń, aby zbudować przekonujący argument ekonomiczny, że koszty ograniczeń w ruchu lotniczym istotnie byłyby wyższe niż zaoszczędzone koszty wypadków oraz że istnieją inne metody zminimalizowania ryzyka związanego z wypadkami lotniczymi, jak np. wprowadzenie odpowiednich norm bezpieczeństwa oraz instytucji kontrolujących ich przestrzeganie.

Dalsze rozważania prowadzone w artykule będą wykorzystywały drugie podejście.

Poniżej zostaną przedstawione wybrane metody, które mogą być użyte do regulowania takiego zjawiska jak sztuczna inteligencja. Oczywiście jest możliwe wytypowanie jeszcze innych metod regulacji lub wskazanie metod mieszanych, jednak wydaje się, że wybór poniższych metod oraz ich odrębne omówienie będą dobrze obrazować dylematy związane z regulowaniem AI. Warto także zaznaczyć, że mówiąc o regulowaniu AI, nie mamy na myśli przepisów odnoszących się do zjawiska AI jako takiego, ale przepisy prawne nakładające obowiązki lub ustanawiające prawa odnoszące się do zachowań podmiotów tworzących, wdrażających, dystrybuujących lub wykorzystujących AI, a więc podmiotów, które odpowiadają za to, z jakimi systemami AI mamy do czynienia oraz jak są one wykorzystywane, oraz podmiotów, które wchodzi w interakcje z tymi systemami i którymi będą zwykle ich użytkownicy końcowi niemający wpływu na kształt, działanie lub sposób wykorzystania systemu AI. Należy też wskazać, że w dalszej części artykułu będziemy posługiwać się pojęciem systemów AI, które zostało wprowadzone przez Rozporządzenie AI. Oznacza ono: „system maszynowy, który został zaprojektowany do działania z różnym poziomem autonomii po jego wdrożeniu oraz który może wykazywać zdolność adaptacji po jego wdrożeniu, a także który – na potrzeby wyraźnych lub dorozumianych celów – wnioskuje, jak generować na podstawie otrzymanych danych wejściowych wyniki, takie jak predykcje, treści, zalecenia lub decyzje, które mogą wpływać na środowisko fizyczne lub wirtualne” (art. 3 pkt 1, Akt AI). Analiza modeli regulacyjnych będzie prowadzona w schemacie opisu modelu, a następnie oceny typowych korzyści i kosztów wynikających z jego zastosowania. Zostaną też wskazane przykłady wykorzystania danego modelu w ramach Aktu AI.

Zakaz prowadzenia działalności dotyczącej AI

Model regulacyjny, najdalej idący *in minus*, polega na ustanowieniu ogólnego zakazu w zakresie projektowania, tworzenia, wprowadzania do obrotu lub stosowania systemów AI. Model taki powinien być sprzężony z systemem kontroli przestrzegania ustanowionych zakazów oraz z systemem kar. Przy tym system egzekwowania prawa może występować w dwóch wariantach. W pierwszym wariantcie egzekucja prawa będzie następowała w ramach istniejących rozwiązań prawnych i instytucji. Aplikacja tego rozwiązania mogłaby polegać na dodaniu dodatkowych typów czynów zabronionych do kodeksu karnego. W drugim wariantcie wymagane jest stworzenie osobnej regulacji o charakterze zakazowym

(administracyjnoprawnej lub karnoprawnej) oraz wyspecjalizowanych organów zajmujących się egzekucją zakazów. W przypadku tak złożonego zjawiska jak AI drugie rozwiązanie wydaje się bardziej wskazane z uwagi na potrzebę większej specjalizacji organów.

Główną korzyścią płynącą z modelu zakazowego jest prawie całkowite wyeliminowanie przypadków naruszenia chronionych wartości i kosztów społecznych z tym związanych. Działanie systemów AI może się wiązać z licznymi zagrożeniami dotyczącymi praw podstawowych. Mowa tutaj o takich prawach, potencjalnie narażonych przez działanie systemów AI, jak prawo do godności człowieka, poszanowanie życia prywatnego i ochrona danych osobowych, niedyskryminacja oraz równość płci, prawo do wolności wypowiedzi, wolność zgromadzania się, prawo do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu, prawo do obrony i domniemanie niewinności, prawa pracowników do należytych i sprawiedliwych warunków pracy, wysoki poziom ochrony konsumentów, prawa dziecka, prawo do wysokiego poziomu ochrony środowiska (Wniosek Komisji Europejskiej, 2021). Systemy AI mogą stanowić także zagrożenie dla zdrowia i bezpieczeństwa ludzi oraz zasad praworządności i demokracji (Wniosek Komisji Europejskiej, 2021). W omawianym modelu nie jest możliwe całkowite wyeliminowanie zakazanych praktyk, gdyż część podmiotów może zdecydować się na nielegalne praktyki, jednakże zjawisko to jest w bardzo istotnym stopniu ograniczone. Na poziom nielegalnych praktyk będą wpływały wysokość sankcji oraz prawdopodobieństwo pociągnięcia sprawców do odpowiedzialności, co jest związane ze sprawnością działania organów ścigania (Cooter, Ulen, 2009).

Głównym kosztem wynikającym z systemu zakazowego jest praktycznie całkowita utrata potencjału związanego ze sztuczną inteligencją. Systemy AI mogą bowiem przynosić wiele różnych korzyści społeczno-ekonomicznych we wszystkich branżach i obszarach działalności społecznej. Rozwiązania bazujące na sztucznej inteligencji umożliwiają lepsze prognozowanie, optymalizację operacji i przydzielania zasobów oraz personalizację świadczonych usług, dzięki czemu osiąganе wyniki są korzystne z punktu widzenia kwestii społecznych, ochrony środowiska oraz kwestii ekonomicznych, przez co dają przedsiębiorstwom i gospodarce szansę na kluczową przewagę konkurencyjną (Wniosek Komisji Europejskiej, 2021).

Innym istotnym kosztem pojawiającym się w systemie zakazowym jest tzw. koszt administracyjny, na który składają się koszty związane z ustanowieniem oraz utrzymywaniem aktualnej regulacji prawnej, koszty działalności instytucji egzekwujących prawo, w tym koszty wykrywania naruszeń, koszty postępowań administracyjnych lub sądowych czy koszty egzekwowania kar (Cooter, Ulen, 2009; Kabza, 2014).

Opisywany system zakazowy jest w pewnym zakresie obecny w Rozporządzeniu AI. Artykuł 5 Aktu AI formułuje zakazy dotyczące m.in. systemów AI:

- istotnie zniekształcających zachowania,
- dokonujących klasyfikacji w ramach niedozwolonego scoringu społecznego,
- realizujących zdalną identyfikację biometryczną w czasie rzeczywistym w przestrzeni publicznej,
- dokonujących oceny ryzyka popełnienia przestępstwa przez osobę fizyczną m.in. na podstawie profilowania lub oceny cech osobowości,
- służących do tworzenia lub rozszerzania baz danych rozpoznawania twarzy (*scraping*),
- służących do wywoływania emocji w miejscu pracy lub instytucjach,
- służących do kategoryzacji biometrycznej w oparciu o dane biometryczne (art. 5, Akt AI).

Zakazy te mają na celu ochronę praw jednostek i zapewnienie, że technologie sztucznej inteligencji będą wykorzystywane w sposób etyczny i zgodny z zasadami poszanowania godności ludzkiej i ochrony prywatności.

Model koncesyjny

Model ten polega na ustanowieniu ogólnego zakazu w zakresie projektowania, tworzenia, wprowadzania do obrotu lub stosowania systemów AI, przy czym zakaz ten może zostać uchylony w przypadku danego podmiotu, jeżeli uzyska on stosowną koncesję lub stosowne zezwolenie od właściwych organów państwa. Uzyskanie koncesji następuje po spełnieniu warunków określonych przepisami prawa oraz skontrolowaniu przez odpowiedni organ administracyjny lub sądowy, czy zostały spełnione. Następuje tutaj urzędowa kontrola *ex ante*, a więc przed podjęciem danego rodzaju działalności. Kontrola państwowa jest także sprawowana po podjęciu działalności i prowadzona pod kątem przestrzegania prawa oraz warunków uzyskania koncesji lub zezwolenia oraz pod kątem wykrywania przypadków prowadzenia działalności bez wymaganych zezwoleń. Omawiany system wymaga wprowadzenia odpowiedniego ustawodawstwa regulującego prowadzenie danej działalności, postępowania zmierzającego do udzielenia koncesji lub zezwolenia, postępowań kontrolnych oraz powołania i działania odpowiednich instytucji (Kabza, 2014).

System koncesyjny pozwala istotnie ograniczyć przypadki naruszenia chronionych wartości. Dzieje się to za sprawą zmniejszenia liczby podmiotów działających na rynku oraz dopuszczenia do działalności tylko tych podmiotów, które potwierdziły spełnienie przewidzianych prawem warunków uzyskania koncesji lub zezwolenia. Nadal jednak jest możliwe funkcjonowanie na rynku podmiotów gospodarczych, które nie spełniają wymogów prawnych, na skutek podejmowania działalności nielegalnie lub wskutek błędów organów udzielających koncesji lub zezwoleń. Można jednak uznać, że podmioty, które uzyskały koncesję lub zezwolenie, będą z dużym prawdopodobieństwem przestrzegać wymogów prawnych prowadzenia działalności w obawie przed postępowaniami kontrolnymi i karami, a w szczególności przed karą w postaci pozbawienia koncesji lub zezwolenia. Zaletą omawianego systemu jest także uzyskanie korzyści społecznych wynikających z funkcjonowania systemów AI, których producenci, dystrybutorzy lub operatorzy uzyskaliby odpowiednią koncesję lub odpowiednie zezwolenie.

Jednakże system koncesyjny pociąga za sobą także spore koszty. Generuje on bowiem bardzo wysokie koszty administracyjne, na które składają się m.in. koszty legislacyjne, koszty działania wyspecjalizowanych instytucji powołanych do udzielania koncesji lub zezwoleń, koszty monitorowania i wykrywania naruszeń, koszty postępowań administracyjnych i sądowych czy koszty egzekwowania kar. W ramach tego systemu następuje także istotna utrata korzyści związanych z potencjałem systemów AI, m.in. na skutek procedur koncesyjnych i zmniejszenia liczby podmiotów działających na rynku. Należy się także liczyć z kosztami zaburzeń konkurencji i ich skutkami, takimi jak spadek dostępności dóbr i usług wykorzystujących AI oraz wzrost cen.

Omawiany model jest częściowo obecny w Rozporządzeniu AI. Artykuł 5 ust. 3 wskazuje, że system zdalnej identyfikacji biometrycznej „działającej w czasie rzeczywistym” w przestrzeni publicznej wymaga uprzedniego zezwolenia udzielonego przez organ sądowy lub niezależny organ administracyjny państwa członkowskiego, w którym ma nastąpić wykorzystanie, wydane na uzasadniony wniosek i zgodnie ze szczegółowymi przepisami

prawa krajowego (art. 5, Akt AI).

Innym przypadkiem jest art. 46 w tytule „Odstępstwo od procedury oceny zgodności”. Ustęp 1 wspomnianego przepisu stanowi, że: „Na zasadzie odstąpienia od art. 43 i na należcie uzasadniony wniosek każdy organ nadzoru rynku może wydać zezwolenie na wprowadzenie do obrotu lub oddanie do użytku konkretnych systemów AI wysokiego ryzyka na terytorium danego państwa członkowskiego w związku z wystąpieniem nadzwyczajnych względów dotyczących bezpieczeństwa publicznego lub ochrony zdrowia i życia osób, ochrony środowiska i ochrony kluczowych aktywów przemysłowych i infrastrukturalnych” (art. 46, Akt AI). Ustęp 3 tego artykułu stanowi, że: „Zezwolenie, o którym mowa w ust. 1, wydaje się wyłącznie wówczas, gdy organ nadzoru rynku stwierdzi, że system AI wysokiego ryzyka jest zgodny z wymogami ustanowionymi w sekcji 2” (art. 46, Akt AI).

Model oparty na samodzielnej kontroli *ex ante* i urzędowej kontroli *ex post*

W tym modelu zakłada się wprowadzenie wymogów w zakresie projektowania, tworzenia, wprowadzania do obrotu lub stosowania systemów AI oraz zobowiązanie podmiotów prawa do ich samodzielnej przestrzegania (samodzielna kontrola *ex ante*). Elementem systemu jest także wprowadzenie systemu kontroli następczej (kontrola *ex post*) oraz systemu kar i egzekwowania przepisów przez właściwe organy. Model ten pozwala na podjęcie działalności gospodarczej bez ingerencji organów państwowych, jednakże działalność gospodarcza w ramach tego systemu ma charakter działalności regulowanej, będącej pod nadzorem właściwych instytucji. Podobnie jak system koncesyjny wymaga on wprowadzenia oraz utrzymywania odpowiedniego ustawodawstwa, w szczególności określającego wymogi dla prowadzenia działalności gospodarczej, ustanowienia instytucji kontrolujących oraz procedur związanych z kontrolami i nakładaniem kar.

Model oparty na samodzielnej kontroli *ex ante* pozwala na istotne ograniczenie przypadków naruszenia chronionych wartości. Podmioty prawa w obawie przed konsekwencjami postępowań kontrolnych i nakładanych kar będą zasadniczo spełniać szereg wymogów stawianych przez prawo. Nie można jednak wykluczyć przypadków nielegalnego prowadzenia działalności bez spełnienia wymogów nakładanych przez przepisy lub z ich naruszeniem. W omawianym modelu zapewnia się wysoki poziom wykorzystania potencjału systemów AI. Brak kontroli prewencyjnej nie ogranicza bowiem w takim stopniu jak system koncesyjny liczby podmiotów działających na rynku. Co za tym idzie – w istotnym stopniu jest także ograniczony wpływ regulacji na konkurencyjność.

Omawiany system wiąże się jednak ze zwiększonym niż w przypadku systemu zakazowego lub koncesyjnego ryzykiem potencjalnych naruszeń chronionych wartości z uwagi na brak urzędowej kontroli *ex ante*. Część podmiotów mimo niewypełnienia wymogów prawnych podejmie działalność. Będą bowiem liczyły, że nie zostaną skontrolowane *ex post*, albo błędnie interpretowały wymogi dla prowadzonej działalności. System samodzielnej kontroli *ex ante* generuje także wysokie koszty administracyjne związane z funkcjonowaniem instytucji kontrolujących oraz egzekwujących przepisy prawa. Z jednej strony w jego ramach oszczędza się koszty urzędniczej kontroli *ex ante*, ale z drugiej strony z uwagi na większą liczbę podmiotów działających na rynku system może generować większe koszty kontroli *ex post* niż system koncesyjny. Ustanowienie prawnych wymogów dla prowadzenia działalności prowadzi także do częściowej utraty korzyści związanych z działaniem AI na skutek stworzenia bariery wejścia na rynek w postaci obowiązków nałożonych na przedsiębiorców.

Model oparty na samodzielnej kontroli *ex ante* i urzędowej kontroli *ex post* jest głównym modelem wykorzystywanym w Rozporządzeniu AI. Obowiązuje on dla systemów wysokiego ryzyka, będących w centrum zainteresowania tego rozporządzenia. Komisja Europejska w uzasadnieniu wniosku do Rozporządzenia AI w kontekście klasyfikacji systemów sztucznej inteligencji wyodrębniła cztery warianty regulacyjne. Jak wynika z uzasadnienia wniosku, preferowanym wariantem jest tzw. wariant 3+, zakładający horyzontalny instrument legislacyjny UE, który uwzględniłby proporcjonalne podejście oparte na analizie ryzyka oraz kodeksy postępowania dotyczące systemów sztucznej inteligencji nieobciążonych wysokim ryzykiem (Wniosek Komisji Europejskiej, 2021). Jak wskazuje się w uzasadnieniu wniosku, zgodnie z podejściem opartym na analizie ryzyka systemy sztucznej inteligencji wysokiego ryzyka dopuszcza się do obrotu na rynku europejskim pod warunkiem spełnienia określonych wymogów obowiązkowych i przeprowadzenia oceny zgodności *ex ante* (Wniosek Komisji Europejskiej, 2021). W ramach wymogów dla systemów o wysokim ryzyku każda organizacja, która wprowadza system AI do użytku, musi przeprowadzić analizę ryzyka przed wdrożeniem systemu, jak również przeprowadzać regularne audyty i zapewniać monitorowanie jego działania w trakcie użytkowania. Systemy muszą również być zgodne z zasadami przejrzystości, tzn. użytkownicy muszą być informowani o działaniu systemów, a decyzje podejmowane przez AI muszą być uzasadnione w sposób przejrzysty (Wniosek Komisji Europejskiej, 2021). Wymogami obowiązującymi systemy sztucznej inteligencji o wysokim ryzyku będą objęte kwestie dotyczące danych, dokumentacji, identyfikowalności, zapewniania informacji i przejrzystości, nadzoru człowieka oraz solidności i dokładności. Przedsiębiorstwa, które zdecydują się opracować kodeksy postępowania dotyczące innych systemów sztucznej inteligencji, będą mogły to zrobić na zasadzie dobrowolności (Wniosek Komisji Europejskiej, 2021).

Model oparty na prawie cywilnym

Model oparty na prawie cywilnym nie zakłada jakichkolwiek wymogów w zakresie projektowania, tworzenia, wprowadzania do obrotu lub stosowania systemów AI. Przewiduje on jedynie wprowadzenie szczególnych rozwiązań na gruncie prawa cywilnego w zakresie odpowiedzialności za szkody deliktowe oraz opcjonalnie także kontraktowe, spowodowane działaniem systemów AI. Przykładem takich regulacji jest wprowadzenie odpowiedzialności na zasadzie ryzyka producentów, wprowadzających do obrotu systemy AI lub operatorów tych systemów zamiast zasady winy, co przyczyniłoby się do większej staranności w eliminowaniu szkód i naruszeń prawa związanych z działaniem systemów AI. Innym przykładem jest wprowadzenie solidarnej odpowiedzialności producenta, wprowadzającego do obrotu, importera, dystrybutora lub operatora, która zwiększałaby prawdopodobieństwo uzyskania odszkodowania oraz wzmocniłaby staranność i wzajemną kontrolę różnych podmiotów odpowiedzialnych za system AI. Wreszcie można wskazać ustanowienie odpowiednich rozwiązań procesowych, np. w postaci domniemań ułatwiających dochodzenie roszczeń (np. domniemanie związku przyczynowego między działaniem systemu a szkodą), ułatwień dowodowych (np. obowiązek ujawnienia dowodów przez pozwanego) lub przyspieszonych trybów postępowania sądowego.

Korzyścią wynikającą z omawianej metody regulacji jest przede wszystkim istotne wykorzystanie potencjału systemów AI. Brak szczególnych wymogów prawnych podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej skutkuje tym, że nie powstaje bariera wejścia

na rynek, a co za tym idzie – więcej podmiotów będzie zainteresowanych działalnością związaną z systemami AI. Należy się spodziewać, że reguły odpowiedzialności deliktowej będą miały wpływ bardziej na sposób prowadzenia działalności i na wzrost kosztów unikania naruszeń, co jednak może eliminować niektóre podmioty z rynku. Model ten jednak w niewielkim stopniu będzie oddziaływał na konkurencję rynkową. Zaletą modelu opartego na prawie cywilnym jest także brak szczególnych kosztów administracyjnych związanych z funkcjonowaniem odrębnej, szczególnej regulacji prawnej oraz jej egzekwowaniem przez wyspecjalizowane i powołane do tego organy.

Omawiana metoda regulacji stwarza jednak istotne ryzyko naruszeń chronionych wartości. Egzekwowanie odpowiedzialności poprzez reguły odpowiedzialności deliktowej (lub też kontraktowej) wymaga podjęcia kroków prawnych, a w szczególności wytoczenia powództwa cywilnego. Z uwagi na koszty związane z potencjalnym procesem część podmiotów, których dobra zostały naruszone, nie zdecyduje się na takie działanie, gdyż albo nie będzie ich na nie stać, albo koszty te będą niewspółmierne w stosunku do korzyści z procesu w postaci odszkodowania. Racjonalny poszkodowany zdecyduje się na wniesienie powództwa tylko wówczas, gdy oczekiwane korzyści z procesu mierzone możliwym do uzyskania odszkodowaniem pomnożone przez szacowane prawdopodobieństwo wygranej będą wyższe niż koszty procesu (Stelmach, Brożek, Załuski, 2007; Kabza, 2014). Przykładowo jeżeli wartość odszkodowania możliwa do uzyskania wyniesie 20 tys. zł, a szansa na wygraną to 50%, to wówczas oczekiwane korzyści z procesu wyniosą 10 tys. zł ($20\,000 \times 0,5$). Racjonalny poszkodowany zdecyduje się zatem na wniesienie powództwa, jeżeli koszty procesu wyniosą mniej niż 10 tys. zł. Typowa sprawa dotycząca nieprawidłowego działania systemu AI może być o wiele bardziej skomplikowana niż w powyższym przykładzie. Wysokość odszkodowania może być trudna do oszacowania (np. w przypadku naruszenia zasad ochrony danych osobowych), a szansa na wygraną z uwagi na długotrwałą i trudny proces – bardzo mała. Należy się spodziewać, że do powództw w sprawach związanych z działaniem systemu AI będzie dochodziło rzadko i tylko w sprawach większej wagi, nawet pomimo istotnych udogodnień procesowych. W konsekwencji racjonalnie działający przedsiębiorcy, mający tę wiedzę i kierujący się kalkulacją korzyści i kosztów, mogą być bardziej skłonni do dopuszczania się naruszeń oraz zmniejszania poziomu ochrony dóbr narażonych w wyniku działania systemu AI. Zapewnienie dodatkowego poziomu ochrony dóbr wiąże się bowiem dla przedsiębiorcy z dodatkowym kosztem.

Warto wskazać, że Rozporządzenie AI nie wprowadza szczególnych reguł odpowiedzialności deliktowej. Jednak dnia 28 września 2022 r. Komisja przedłożyła wniosek w sprawie przyjęcia dyrektywy w sprawie dostosowania przepisów dotyczących pozaumownej odpowiedzialności cywilnej do sztucznej inteligencji (dyrektywa w sprawie odpowiedzialności za sztuczną inteligencję). Projekt ten dotyczy odpowiedzialności deliktowej i przewiduje pewne udogodnienia procesowe, m.in. obowiązek ujawnienia dowodów oraz domniemanie związku przyczynowego między zawinionym działaniem a szkodą. Dyrektywa dotychczas nie została jednak przyjęta.

Regulacja szczątkowa lub samoregulacja

Regulowanie AI może przybierać także postać wprowadzenia szczątkowych regulacji w wybranym zakresie oraz motywowanych konkretnymi celami. Taka regulacja może przyjąć postać obowiązków informacyjnych związanych z interakcjami z systemem AI, zachęt

do stosowania dobrych praktyk, zachęt do poddawania się procedurom certyfikacyjnym, zachęt do tworzenia organizacji zrzeszających konkretne podmioty związane z systemami AI czy instytucji zwiększających świadomość związaną z działaniem systemów AI lub świadczących pomoc osobom poszkodowanym przez działanie takich systemów.

Samoregulacja jest z kolei rozwiązaniem leżącym na przeciwnym biegunie do metody zakazującej projektowania, tworzenia, wprowadzania do obrotu lub stosowania systemów AI. Oznacza ona brak szczególnych przepisów dotyczących systemów AI o charakterze publiczno- lub prywatnoprawnym.

Zarówno w przypadku regulacji częściowej, jak i samoregulacji korzyści i koszty wynikające z tego rozwiązania kształtują się podobnie. Do korzyści należy zaliczyć praktycznie pełne wykorzystanie potencjału AI, zanikomy lub żaden wpływ na konkurencję rynkową oraz znikome koszty administracyjne lub ich brak.

Oba rozwiązania mogą skutkować jednak bardzo wysokim ryzykiem naruszeń chronionych wartości, co jest związane z brakiem jakichkolwiek wymogów prawnych dla systemów AI oraz niewydolnością tradycyjnego modelu egzekwowania prawa. Niewydolność ta wynika z wysokiego poziomu skomplikowania systemów AI, wysokich kosztów dochodzenia roszczeń oraz dużej niepewności rozstrzygnięć sądowych w skomplikowanych sprawach dotyczących systemów AI. Warto w tym kontekście wspomnieć o tzw. efekcie czarnej skrzynki dotyczącym systemów AI. Odnosi się on do trudności w zrozumieniu, w jaki sposób algorytmy AI podejmują decyzje, zwłaszcza w przypadku bardziej skomplikowanych modeli wykorzystywanych przez te systemy, takich jak głębokie sieci neuronowe. Z uwagi na ich złożoność wyniki generowane przez te systemy mogą być trudne do wyjaśnienia nawet dla ich twórców. Przykładowo AI wykorzystywane w systemach monitoringu i rozpoznawania twarzy, np. przez służby porządkowe, może podejmować decyzje o zatrzymaniu lub kontroli osób na podstawie danych biometrycznych. Jednak jeśli algorytm działa jak czarna skrzynka, to nie da się wyjaśnić, dlaczego doszło do danego rozpoznania, co może prowadzić do naruszenia prywatności oraz nieprawidłowych decyzji, które mogą zaszkodzić niewinnym osobom. Również systemy AI używane w bankowości do oceny ryzyka kredytowego mogą decydować o przyznaniu lub odmowie kredytu na podstawie danych historycznych i algorytmów. Jeśli proces ten jest nieprzejrzysty, klienci mogą nie wiedzieć, dlaczego ich wnioski zostały odrzucone, a to może prowadzić do utraty zaufania i poczucia niesprawiedliwości. W przypadku gdy kanwą procesu sądowego będzie działanie systemu AI cechującego się nieprzejrzystością, rozstrzygnięcie sądowe, nawet bazujące na opinii biegłego, może być nieprawidłowe i nosić cechy losowości. Powyższe fakty są uwzględniane przez podmioty zaangażowane w projektowanie, tworzenie, wprowadzanie do obrotu lub stosowanie systemów AI, jednak nie motywują ich do dbania o zwykle kosztowną ochronę wartości potencjalnie narażonych przez działanie systemów AI.

Stan samoregulacji funkcjonował na terenie Unii Europejskiej do momentu wejścia w życie Rozporządzenia AI (uwaga nie dotyczy regulacji sektorowych). Regulacja częściowa z kolei została przewidziana w Rozporządzeniu AI dla systemów niskiego ryzyka. Rozporządzenie AI ustanawia m.in. w art. 50 obowiązki dotyczące przejrzystości systemów AI, ale z poszanowaniem własności intelektualnej, know-how i niejawnych informacji handlowych. Nakłada on wymóg informowania użytkowników o tym, że mają do czynienia z systemem sztucznej inteligencji. Użytkownicy muszą być informowani o istotnych cechach systemów AI, takich jak cele, sposób ich działania oraz ewentualne ryzyka związane z ich stosowaniem (art. 50, Akt AI). Dodatkowo w kontekście przejrzystości w odniesieniu

do systemów AI w różnych częściach Rozporządzenia AI pojawiają się również nawiązania do zasad ochrony danych osobowych i prywatności, zgodnych z Ogólnym rozporządzeniem o ochronie danych (RODO).

Ocena regulacji zastosowanych w Rozporządzeniu AI

Ryzyko związane z działaniem systemów AI, w tym skala zagrożenia oraz rodzaj zagrożonych dóbr, w naszej ocenie uzasadniało konieczność dokonania ingerencji legislacyjnej w postaci przyjęcia kompleksowego rozwiązania prawnego dla systemów AI. Warto dodać, że podobne kompleksowe rozwiązania prawne jak w Unii Europejskiej dotyczące sztucznej inteligencji zostało wprowadzone grudniu 2024 r. w Korei Południowej i był to drugi taki przypadek na świecie¹. Jednocześnie zastosowanie daleko idących regulacji zniechęcających do aktywności gospodarczej w obszarze AI oraz mocno limitujących to zjawisko, w szczególności utrzymywanie prawie zerowego poziomu naruszeń, nie wydawało się stanem opłacalnym społecznie z uwagi na potencjał, jaki drzemie w tej technologii.

Ze względu na bardzo typowy również dla innych zjawisk konflikt potencjalnych korzyści i kosztów wynikających z tworzenia, dystrybucji i użytkowania systemów AI rekomendowanym przez *law and economics* rozwiązaniem jest w takiej sytuacji podejście kompromisowe, a więc stworzenie regulacji efektywnej, dającej najlepszy balans między korzyściami a kosztami. Można nieco przewrotnie powiedzieć, że z *law and economics* wypływa zasada, że ustanowione regulacje prawne powinny zachęcać do efektywnego poziomu naruszeń wartości, a więc do uzyskania punktu, w którym koszty naruszania chronionych wartości są mniejsze niż korzyści uzyskane z działania systemów AI. Z uwagi na zróżnicowanie dziedzin, w których można wykorzystywać AI, potrzebne jest jednak myślenie obszarowe. W pewnych dziedzinach bowiem potencjalna skala i potencjalne koszty naruszeń wartości są dużo wyższe niż w innych.

Czy ustawodawca unijny wypełnił powyższe wymogi? Warto w tym kontekście zacytować motyw 26 preambuły Aktu AI, który najlepiej opisuje filozofię Rozporządzenia AI: „(26) Aby wprowadzić proporcjonalny i skuteczny zbiór wiążących przepisów dotyczących systemów AI, należy zastosować jasno określone podejście oparte na analizie ryzyka. Takie podejście powinno polegać na dostosowywaniu rodzaju i treści takich przepisów do intensywności i zakresu ryzyka, jakie mogą powodować systemy AI. Konieczne jest zatem wprowadzenie zakazu stosowania niektórych niedopuszczalnych praktyk w zakresie AI, ustanowienie wymogów dotyczących systemów AI wysokiego ryzyka i obowiązków spoczywających na odpowiednich operatorach oraz ustanowienie obowiązków w zakresie przejrzystości w odniesieniu do niektórych systemów AI” (pkt 26 preambuły, Akt AI).

Z powyższego wynika, że celem Aktu AI jest wypośrodkowanie korzyści i kosztów zależnie od poziomu ryzyka generowanego przez system AI w danej dziedzinie. System ochrony wykorzystywany w Rozporządzeniu AI nie ma zatem charakteru jednolitego. Tam, gdzie ryzyko jest wyższe, regulacja jest bardziej restrykcyjna, a tam, gdzie ryzyko jest niższe, jest bardziej liberalna. W związku z tym w Rozporządzeniu AI możemy się spotkać

¹ Korea Południowa przyjęła podejście zbliżone do wielopoziomowego zarządzania ryzykiem, podobne jak w Unii Europejskiej. Zgodnie z tym podejściem systemy AI o wysokim ryzyku (np. w obszarze ochrony zdrowia, transportu, zarządzania kryzysowego) podlegają surowszym regulacjom i wymogom bezpieczeństwa, transparentności oraz audytu, podczas gdy systemy niskiego ryzyka mogą korzystać z prostszych regulacji.

z elementami systemu zakazowego, systemu koncesyjnego, systemu opartego na samodzielnej kontroli *ex ante* oraz systemu z regulacją szczątkową. System ochrony zasadniczo spełnia więc generalne wymogi stawiane przez *law and economics*. Wydaje się jednak, że regulacja powinna być uzupełniona o reguły odpowiedzialności cywilnej za szkody spowodowane przez systemy AI, gdyż brak regulacji w tym zakresie, z uwagi na trudności z dochodzeniem roszczeń dotyczących działania systemów AI, pogarsza standardy ochrony względem tych przyjętych dla innych dziedzin życia społecznego.

Literatura

References

- Becker, G. (1978). *The Economic Approach to Human Behavior*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cooter, R., Ulen, T. (2009). *Ekonomiczna analiza prawa*. Warszawa: C.H. Beck.
- Kabza, J. (2014). *Koncesje i zezwolenia. Analiza ekonomiczna*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kabza, J. (2023). *Dokąd wiedzie trzecia droga? O zaletach, wadach i law and economics*. W: J. Glumińska-Pawlic, B. Przywora (red.), *Społeczny wymiar gospodarki rynkowej*. Warszawa: C.H. Beck, 61–77.
- Komisja Europejska (2021, 21 kwietnia). Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające zharmonizowane przepisy dotyczące sztucznej inteligencji (akt w sprawie sztucznej inteligencji) i zmieniające niektóre akty ustawodawcze unii {SEC(2021) 167 final} – {SWD(2021) 84 final} – {SWD(2021) 85 final} Wniosek Komisji Europejskiej z dnia 21.4.2021 r., COM(2021) 206 final, 2021/0106 (COD).
- Mackaay, E. (2000; 2025, 9 stycznia). *History of law and economics*. W: B. Bouckaert, G. De Geest (red.), *Encyclopedia of Law & Economics*. Cheltenham: Edward Elgar, 65–117. Pozyskano z: <https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/0200-history-of-law-and-economics.pdf>.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie ustanowienia zharmonizowanych przepisów dotyczących sztucznej inteligencji oraz zmiany rozporządzeń (WE) nr 300/2008, (UE) nr 167/2013, (UE) nr 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 i (UE) 2019/2144 oraz dyrektyw 2014/90/UE, (UE) 2016/797 i (UE) 2020/1828 (akt w sprawie sztucznej inteligencji) (Dz.Urz. UE L 2024/1689).
- Stelmach, J., Brożek, B., Załuski, W. (2007). *Dziesięć wykładów o ekonomii prawa*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Stelmach, J., Soniewicka, M. (2007). *Analiza ekonomiczna w zastosowaniach prawniczych*. Warszawa: Wolters Kluwer.

Jakub Kabza, doktor nauk prawnych ze specjalizacją w zakresie teorii i filozofii prawa, radca prawny, partner zarządzający w Kancelarii Prawnej JCJK w Krakowie z kilkunastoletnim doświadczeniem zawodowym, przewodniczący Rad Nadzorczych spółek kapitałowych. Jest absolwentem prawa, administracji oraz prawniczych studiów doktoranckich na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Specjalizuje się w prawie nowych technologii oraz prawie gospodarczym. Obszarem jego zainteresowania naukowego jest filozofia prawa, ze szczególnym uwzględnieniem *law and economics*.

Jakub Kabza, PhD (in Law) with specialization in theory and philosophy of law. Legal adviser, managing partner at JCJK Law Firm in Kraków, with several years of professional experience. Chairman of Supervisory Boards of capital companies. He is a graduate of law, administration and doctoral studies in law at the Faculty of Law and Administration of the Jagiellonian University. He specializes in the law of new technologies and business law. His scientific interests include philosophy of law, with particular emphasis on law & economics.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2964-4481>

Adres/Address

Kancelaria Prawna JCJK w Krakowie
ul. Konfederacka 14/3
30-306 Kraków
e-mail: jakub.kabza@gmail.com

Ani Sokołowska, mgr, prawniczka w Kancelarii Prawnej JCJK, prezes zarządu Cluster Solutions sp. z o.o., członek rady nadzorczej spółki akcyjnej. Doktorantka w Katedrze Prawa Ustrojowego i Porównawczego Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie. Ukończyła z wyróżnieniem prawo na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prawniczka Kancelarii Prawnej JCJK w Krakowie prowadząca sprawy z zakresu prawa gospodarczego, prawa handlowego, prawa medycznego oraz prawa nowych technologii, w tym ochrony danych osobowych. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół prawa konstytucyjnego i prawa ustrojowego, prawa nowych technologii oraz prawa ochrony danych osobowych.

Ani Sokołowska, lawyer at JCJK Law Firm, President of the Management Board of Cluster Solutions sp. z o.o., member of the Supervisory Board of a joint-stock company. PhD candidate at the Department of Constitutional and Comparative Law of the UJD. She graduated with distinction from the Faculty of Law and Administration at the Jagiellonian University. Lawyer at JCJK Law Firm in Kraków, handling cases in the field of economic, commercial, medical and new technology law, including personal data protection. Her academic interests focus on constitutional, new technology and personal data protection laws.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7581-1595>

Adres/Address

Kancelaria Prawna JCJK w Krakowie
ul. Konfederacka 14/3
30-306 Kraków
e-mail: ani.sokolowska@jcjk.pl